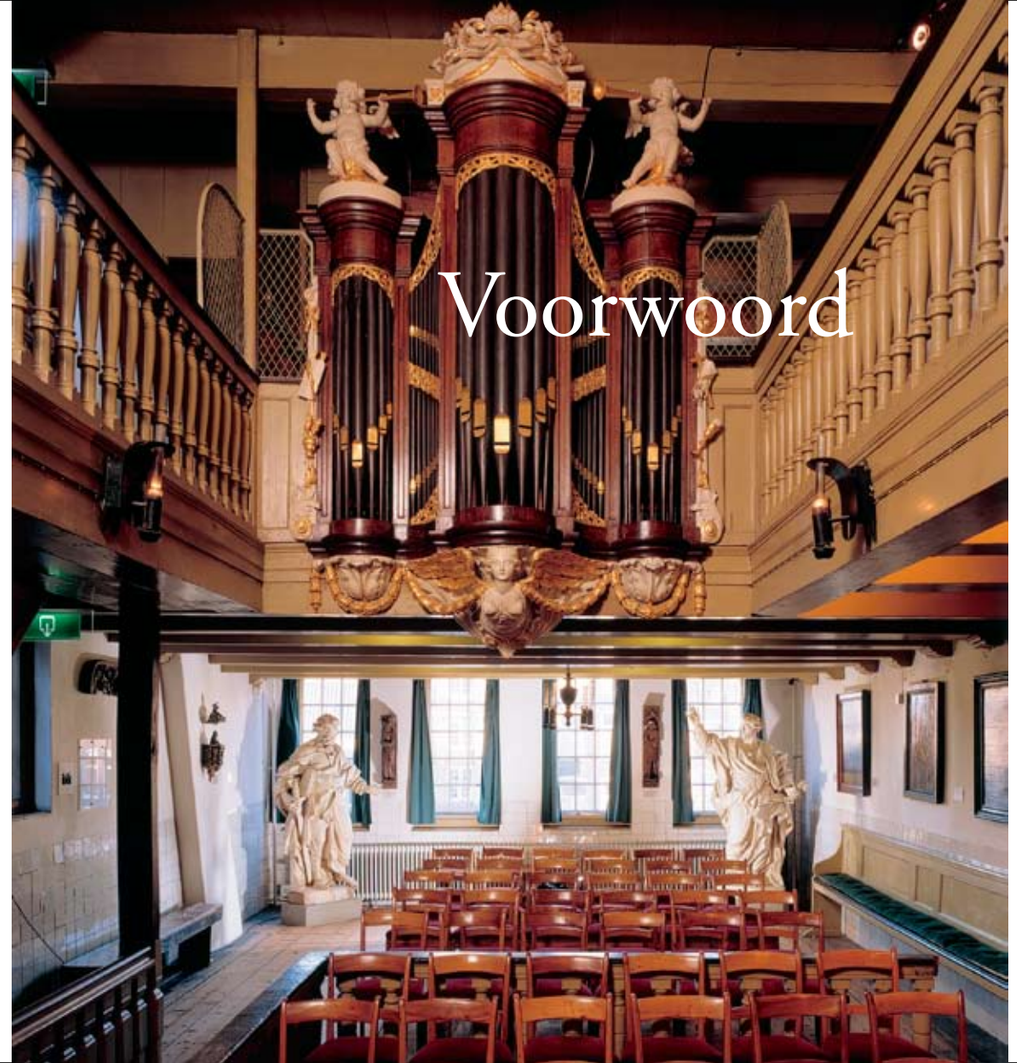

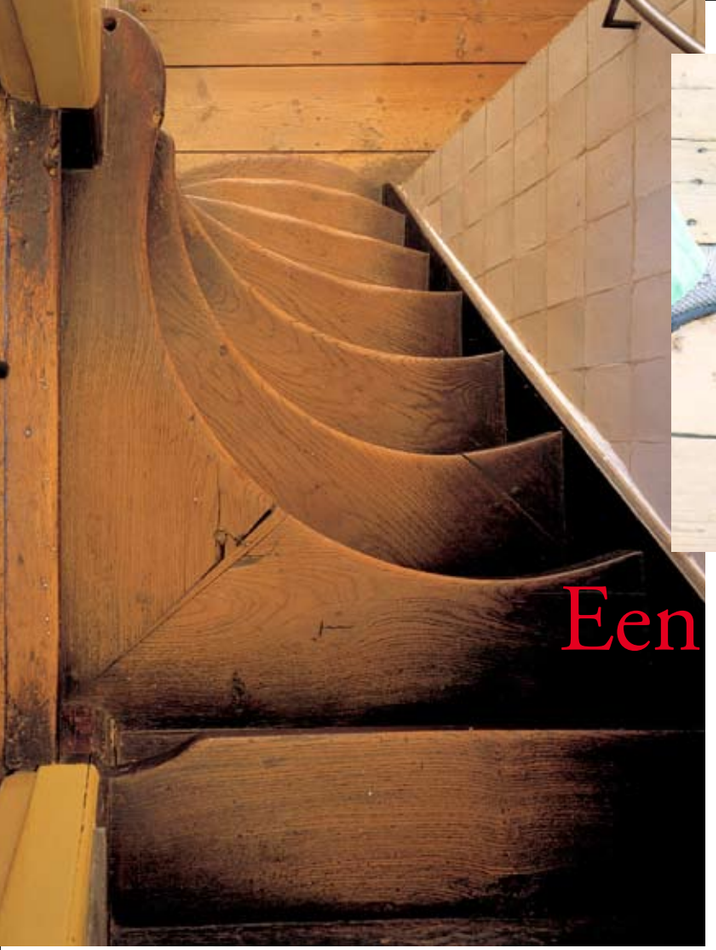

Voorwoord

Ons' Lieve Heer op Solder

Zelden maakte ik zo'n mooi museaal proces mee. Met tientallen collega's namen we Ons' Lieve Heer op Solder onder de loep. Gebouw, voorwerpen, bezoekers, waarden, risico's, context, verantwoordelijkheden, afwegingen: de risico-analyse maakte ons bewust van alles waar het in een museum om draait. Wat begon als een tamelijk simpele constatering – het gebouw slijt – mondde uit in een zwaan-kleef-aan-onderzoek met internationale steun en bekendheid. Ons' Lieve Heer op Solder werd dé casus voor een integrale kijk op waarden en risico's in een museum. Het ging weliswaar om een uniek museum, een 17de-eeuws Amsterdams grachtenpand met een rooms-katholieke schuilkerk op zolder, maar het proces en de aanpak bleken overdraagbaar en breed toepasbaar. Uiteindelijk werkt ieder museum vanuit dezelfde opgave: we behouden en presenteren, en in de combinatie van die twee zit een behoorlijke spanning.
In Ons' Lieve Heer op Solder liep de spanning op. Een succesvol groeiend bezoekersaantal zette het behoud van een van de bijzonderste monumenten van Nederland onder druk. De risico-analyse gaf ons grip op het onbehaaglijke gevoel onverantwoord bezig te zijn. Gestructureerd onderzochten we de waarden van de collecties en slaagden we erin de risico's te benoemen en te wegen. Veel nauwkeuriger dan voorheen kunnen we nu museale keuzes afwegen en onderbouwen. En het analyseren gaat door. Gelukkig, want het is een inspirerend proces, waarvan we de waarde hopelijk via deze publicatie kunnen overdragen. Onze dank gaat in het bijzonder uit naar de Stichting Dioraphte die ons stimuleerde en onophoudelijk steunde, en naar Agnes Brokerhof en Bart Ankersmit van het Instituut Collectie Nederland, de motoren achter dit prachtige proces.

Judikje Kiers
directeur Museum Ons' Lieve Heer op Solder

Een sleetse trap

Het begon allemaal met een trap in Museum Ons' Lieve Heer op Solder. Een sleetse zeventiende-eeuwse trap welteverstaan. Tussen de marmeren gang en de erboven gelegen overloop. Los van elkaar was het een aantal medewerkers plotseling opgevallen: die houten treden zagen er in het midden wel heel kaal en uitgesleten uit. Dat kon natuurlijk niet bij een trap die onderdeel is van de vaste route door het museum. Dit gaf kans op ongelukken. Een linke situatie met tienduizenden bezoekers per jaar. Maar bovenal, dit duidde op onverantwoorde slijtage van het monument. Met als gevolg: onrust in het op een na oudste museum van Amsterdam.

De trap werd met een stevig rood koord afgesloten en het publiek moest via een andere trap naar boven. Het directe gevaar was geweken. Maar wat nu? Hoe zat het met de andere trappen in het museum? Bij nadere inspectie werden meer uitgeholde traptreden aangetroffen én nogal wat 'neusdeuken', veroorzaakt door mensen die met de neuzen van hun schoenen tegen het rechtopstaande deel van de treden stoten. Ook stuitte het onderzoeksteam van Ons' Lieve Heer op Solder op sterk versleten houten vloerdelen en trapleuningen. Maar waren die slijtageplekken nu van vorig jaar of van twee eeuwen geleden? Daar had niemand een antwoord op.

Tijd om meer expertise in huis te halen. In dit geval het ICN, het Instituut Collectie Nederland, een instituut waarmee in het verleden al eerder vruchtbaar was samengewerkt. De eerste vraag was of de experts van het ICN konden meten hoe snel traptreden slijten, en of in dat verband ook iets te zeggen viel over de houten vloeren in het museum. Ook die hadden te lijden onder zo veel voetstappen. Want de laatste jaren waren de bezoekersaantallen – door grotere bekendheid en succesvolle wisselexposities – maar liefst gestegen tot zo'n 90.000 per jaar. Reden tot vreugde uiteraard, maar nu ook tot zorg. Moest er een maximum aantal bezoekers worden vastgesteld? En zo ja, hoe kon dat dan berekend worden. Gaan we nog wel goed om met het gebouw en de collectie, was de kwestie die in het museum bleef rondspoken. Zijn behoud en gebruik nog met elkaar in evenwicht? Wat is er nog meer aan de hand in het museum en hoe ernstig is het? Hoe groot is de schade, welke schade staan we toe en hoe kunnen we grotere schade vermijden? Bij de dagelijkse gang door het pand aan de Oudezijds Voorburgwal vraagt menig medewerker zich dan ook prompt af of dat heldere spotje niet te dicht bij dat ene schilderij hangt. Ramen worden plotseling voorzichtiger dichtgedaan. Want als je er op gaat letten, zie je natuurlijk overal gevaren: van de opgedroogde waterspatten op de kerkbank en de boeketten op het altaar tot het iets te royale boorgat midden in de muur. Wat een trap met gebreken al niet kan losmaken.

Risico analyse

Zo kwamen het ICN en Ons' Lieve Heer op Solder in 2003 op het idee om alle mogelijke risico's in en rond het museum zo precies mogelijk in kaart te brengen. Het gebouw en de kunst (de roerende collectie) werden daarbij volledig doorgelicht. Een revolutie in Nederland museumland.

Iets dergelijks was nog nooit gebeurd – alleen op het niveau van individuele objecten en op het gebied van de veiligheid voor bezoekers en de verzekering (brand en diefstal) waren wat deelstudies gedaan. In Nederland bestond geen enkele ervaring met integrale risico-analyses in welk museum dan ook. Waar en hoe begin je dan?

Al snel leidt het spoor naar de Canadees Rob Waller van het Canadian Museum of Nature in Ottawa. Hij had in de jaren negentig een methodiek ontwikkeld, speciaal gericht op preventieve conservering in depots van natuurhistorische musea. Niet helemaal hetzelfde – en nooit toegepast op een historisch pand – maar toch. Als iemand iets over bedreigingen voor het culturele erfgoed wist, moest hij het zijn.

Het ICN stuurde Waller onmiddellijk een uitnodiging om een workshop risico-analyse en risicomanagement in het Museum te geven.

Na die tweedaagse bijeenkomst, waarbij ook een aantal erfgoedinspecteurs, restauratoren en andere belangstellenden uit het Nederlandse museale veld aanschuiven, zoomt een kleiner groepje in op Ons' Lieve Heer op Solder. De stafmedewerkers van het museum en het ICN proberen met de checklist van Rob Waller in de hand het fundament te leggen voor een risico-analyse van Ons' Lieve Heer op Solder.

Ze leggen daarbij het museum onder de loep en benoemen de verschillende collectieonderdelen. Geen eenvoudige klus om mee te beginnen. Want Ons' Lieve Heer op Solder blijkt een bijzonder museum. Aan de ene kant heb je het gebouw, het onroerende deel. Een zeventiende-eeuws grachtenpand met op de zolder een rooms-katholieke schuilkerk die tussen 1663 en 1887 in gebruik was. Aan de andere kant is er de roerende collectie. Het monument is gevuld met schilderijen, mariabeelden, meubilair, altaarstukken, spiegels, boeken, prenten, liturgisch zilver en veel meer.

Schadefactoren

Aan de hand van de resultaten van die eerste inventarisatie volgens de methode-Waller stellen de medewerkers van Ons' Lieve Heer op Solder en de ICN'ers een lange lijst op van mogelijke risico's die tot (waarde)verlies kunnen leiden. De identificatie van die risico's gebeurt aan de hand van de belangrijkste schadefactoren. Dat zijn:

- Fysieke krachten
- Brand
- Water
- Criminelen en vandalen
- Ongedierte
- Vervuiling
- Licht en uv-straling
- Verkeerde temperatuur
- Verkeerde relatieve luchtvochtigheid
- Dissociatie: verlies van kennis over gebouw en collectie

Allemaal beestjes

In Ons' Lieve Heer op Solder komen niet alleen veel bezoekers en toeristen, ook sommige insecten voelen zich er thuis. In de vloerplanken en heiligenbeelden zijn in het verleden diverse priemsporen van houtboorders aangetroffen. Maar momenteel zijn ze niet actief. Toch vormen ze een latent gevaar – altijd. Andere insecten worden ook weleens gesignaleerd, zoals bromvliegen, kleermotten, spinnen, lieveheersbeestjes en kleine muggen. Hun overblijfselen zijn vaak een voedselbron voor 'opruimers' als de tapijtkever. Insecten dringen vaak een pand binnen door met bruiklenen mee te liften en via ramen die even openstaan voor wat frisse lucht. Motten hebben zich via die routes al eens genesteld in de wollen gordijnen van de chique Grachtenkamer. Die zijn toen meteen gestoomd. De schoonmakers en andere medewerkers van Ons' Lieve Heer op Solder blijven sindsdien continu alert. Gelukkig komen dit soort schadelijke dieren (en schimmels) maar in kleine aantallen voor. Harige bezoekers komen zo nu en dan voor op de Oudezijds Voorburgwal. Bijvoorbeeld op dagen dat het vuilnis van de buurt wordt buitengezet in de steeg naast het museum. Ratten en kakkerlakken knagen dan weleens aan de kartonnen dozen en plastic zakken. En soms rent er een muisje rond in de schuilkerk, ondanks de lokdozen. Ze worden getolereerd zolang ze geen schade veroorzaken. Regelmatige inspecties blijven dus noodzaak om bijtijds te kunnen ingrijpen.

Binnen deze tien schadefactoren zijn tientallen specifieke risico's geïdentificeerd. Rottende houten vloerdelen waarin een insect als de houtboorder zich graag nestelt, de gebrekkige isolatie van de zolderetage, diefstal (niet alleen door kwaadwillende bezoekers maar ook door eigen personeel), ventilatieproblemen, de kans op beschadiging als een schilderij verplaatst wordt bij een tijdelijke expositie, de glazenwasser die met zijn trap en emmer water door de stijlkamers loopt, de voorgevel die (te) veel ochtendzon vangt en, niet te vergeten natuurlijk, het slijten van de traptreden.

Bij elke schadefactor zijn drie typen risico's te onderscheiden. De ergste is een zeldzame maar catastrofale gebeurtenis, zoals een aardbeving of grote brand. Daarna komt het zo nu en dan voorkomende incident met aanzienlijke schade, bijvoorbeeld een plaatselijke lekkage of het boren van een gat. En als laatste het dagelijkse risico met beperkte, maar opstapelende schade, zoals temperatuurschommelingen in het gebouw en verbleking door belichting. Per schadefactor bedenkt het team voor Ons' Lieve Heer op Solder wat er mis kan gaan, binnen hoeveel tijd ze dat verwachten, hoe ze daarop zullen reageren en wat het uiteindelijke effect zal zijn. Zo splitsen ze waterschade op in een lekkend dak, een onverhoedse stijging van het Amsterdamse grondwater en het omvallen van een glas water van een spreker in de kerk.
Tegelijkertijd zijn ook de uitgangspunten opgesteld die iedereen bij de beoordeling van risico's in het achterhoofd hoort te houden. Voorwerpen en (bouw)elementen in het museum moeten bijvoorbeeld voor minstens honderd jaar bewaard blijven. Langdurige bruiklenen worden ook opgenomen in de risico-analyse. Collecties die zich in het depot buiten het museum bevinden, zijn buiten beschouwing gelaten.

Rob Waller (1953)
President and Senior Risk Analyst bij Protect Heritage Corp. in Ottawa, Canada
'Ik had in Canada al meegewerkt aan verschillende risico-analyses, maar het grote verschil met die van Ons' Lieve Heer op Solder was dat die uit twee belangrijke componenten bestond: de collectie én het gebouw. We hebben telkens gekeken naar de objecten in de context van het gebouw. Maar ook naar het gebouw zelf dat in de loop der tijd door al die objecten een diepere betekenis heeft gekregen.

Bij andere risico-analyses hoefde ik bijvoorbeeld alleen de boeken in de bibliotheek of de schilderijen in het depot te tellen. Vrij eenvoudig. Snel klaar. Maar in Ons' Lieve Heer op Solder deden dus ook de vloeren, muren, ramen en deuren mee. Maar hoe we die moesten gaan vergelijken met stukken uit de collectie? Aanvankelijk had ik werkelijk geen flauw idee. Het was een enorme uitdaging. En samen zijn we er uitgekomen. Omdat iedereen zo toegewijd en enthousiast meedacht.
Het team van Ons' Lieve Heer op Solder en het ICN heeft de kwaliteit van de risicio-analyse enorm verbeterd door honderden, misschien wel duizenden vergelijkingen en afwegingen te maken. Een kras op een beeld is ernstiger, besloten we onder andere, dan een kras op een van de vele deuren in het museum, waarbij een enkele kastdeur dan weer een uitzondering vormde. Dat lijkt op het eerste gezicht misschien buitengewoon logisch en triviaal maar hierdoor werd pas echt duidelijk welke én hoeveel waarde verloren gaat bij een bepaalde schade. En welke waarde bovendien voor een museum zwaarder weegt. Die bewustwording was heel belangrijk.
Het mooie was bovendien dat de medewerkers hun werkwijze onmiddellijk aanpasten als een schadefactor "in behandeling" was geweest. Toen iedereen doorhad hoeveel de muren eigenlijk te verduren hadden bij tijdelijke exposities, heeft de staf geen schroeven meer in de wanden gedraaid, maar klempanelen tussen de vloeren en plafonds gezet. De risico-analyse is door Ons' Lieve Heer op Solder en het ICN tot in detail uitgewerkt, geperfectioneerd en volwassen geworden en kan nu overal ter wereld worden toegepast. In welk museum dan ook.'

Een alles verslindende brand wordt met stip als het grootste gevaar voor elk museum gezien. Volgens de meest recente cijfers uit Noord-Amerika die Rob Waller tot zijn beschikking had, gebeurt het gemiddeld eens in de dertig jaar dat een museum met zijn collectie in vlammen opgaat. Maar zo'n ramp, redeneert het team van Ons' Lieve Heer op Solder hoopvol, zal het Amsterdamse museum niet zo snel treffen. Vanwege alle preventieve maatregelen die in de loop der tijd zijn getroffen. In het pand is roken verboden, er staan nooit brandende kaarsen in de kerkzaal, er zijn rookmelders, risicovolle werkzaamheden vinden plaats onder begeleiding en op veel plaatsen hangen de bekende rode blusapparaten. Met de brandweer is geregeld overleg over de brandveiligheid. Niettemin blijft het een groot risico omdat het effect zo groot kan zijn.

Van een aantal tegenslagen op de checklist van Rob Waller, zoals een dik pak sneeuw op het dak, zal Ons' Lieve Heer op Solder niet vaak last hebben. Sneeuw komt in Nederland nu eenmaal minder vaak of in minder grote hoeveelheden voor dan in Canada. Maar andersom kunnen juist de oer-Hollandse novemberstormen in ons land weer een hoop narigheid aanrichten. Net als die kleine, zware gemeentereinigingswagens die in Amsterdam over de grachten rijden. Ook langs Ons' Lieve Heer op Solder. Ze zouden er best eens voor kunnen zorgen dat er binnen de museummuren een vaas of kandelaar omvalt.

Kernwaarden

Met het in kaart brengen van collectieonderdelen en potentiële gevaren zijn de deelnemers aan de risico-analyse er nog niet. Het is slechts het begin. Tijdens de erop volgende brainstormsessie staan de mogelijke waarden van de collectie en het gebouw op de agenda. Je kunt immers pas het risico op waardeverlies vaststellen nadat je de waarde(n) van de collectie hebt bepaald. Er moeten er zo veel mogelijk bedacht worden van workshopleider Rob Waller. Geen al te moeilijke opdracht, blijkt al snel, want Ons' Lieve Heer op Solder bezit er wel een stuk of zestig.

In het algemeen, constateren de deelnemers, heeft het museum een culturele en artistieke waarde. Daarnaast is het in historisch opzicht belangrijk cultureel erfgoed vanwege de architectuur, de schuilkerk die zich er bevindt, z'n authenticiteit en het museaal-historische aspect, want Ons' Lieve Heer op Solder is na het Rijksmuseum het oudste museum in de hoofdstad. Bovendien is het een levend monument. Wetenschap en educatieve programma's staan er hoog in het vaandel. En vergeet de grote aantallen toeristen niet die het museum elk jaar bezoeken. Maar er is meer. De analisten kijken verder. Niet alleen naar de dingen die op het eerste oog zichtbaar zijn. Ook emotionele elementen tellen volgens hen mee, zoals het spirituele, esthetische en feel good-gevoel dat het museum als oase van rust en bezinning in de stad oproept. Alles bij elkaar is het museum een icoon in de stad.

Daarnaast speelt ook beleving een belangrijke rol. Bij binnenkomst doe je als bezoeker een stap terug in de tijd, terug naar de Gouden Eeuw. Je komt meer te weten over het katholieke verleden van Amsterdam en hoe de gemiddelde rijke Amsterdamse koopman woonde. Bovendien is de kerk nog altijd een geliefde trouw- en doopplokatie, er worden concerten georganiseerd en elk jaar in december komt er hoog bezoek van Sint-Nicolaas en zijn zwarte pieten – per slot van rekening is de zolderkerk aan deze heilige gewijd. Kinderen met rode konen nemen dan voor even het museum over.

De vier waarden die iedereen uiteindelijk het allerbelangrijkst vindt zijn: de historische waarde, de authenticiteitswaarde, de belevingswaarde en de maatschappelijke waarde.

Thijs Boers (1968)

Conservator gebouw bij Museum Ons' Lieve Heer op Solder, Amsterdam

'Wie goed voor zijn pand zorgt, zorgt bijna automatisch goed voor zijn collectie. Andersom geldt dat niet. Die gouden regel kende ik omdat ik altijd al geïnteresseerd ben geweest in (interieur)architectuur. Het leuke was dat iedereen er precies zo over dacht na afloop van de risicoanalyse – terwijl al jaren in onze statuten stond dat het instandhouden van het pand onze belangrijkste missie was. Tot dan toe waren de meesten vooral gericht op de (kunst)voorwerpen in het museum. De mooie en kostbare spullen. Over de waarde van ons 17de-eeuwse pand werd minder nagedacht. Pas na ons onderzoek naar de bouwgeschiedenis, de technische aspecten en de levensverhalen van de vroegere bewoners en gebruikers van het pand – gegevens die ik grotendeels heb gereconstrueerd via oude documenten in archieven in Nederland en Duitsland – begrepen we het belang van het gebouw opeens een stuk beter. Welk vertrek om welke reden van historisch belang is, welke delen van het interieur het snelst slijten, wat extra onderhoud behoeft, dat soort dingen. Zelf realiseerde ik me tijdens mijn speurtocht meer en meer dat het gebouw natuurlijk nooit is bedoeld voor het tentoonstellen van kunst – daar moeten we serieus rekening mee houden bij de herinrichting. We moeten de risico's bij het tentoonstellen van kunst in het monument goed afwegen. Er zitten overal kieren die nodig zijn in verband met de ventilatie; die moet je dus niet dichtkitten. Dat zou het pand geen goed doen – en daarom hebben we ook geen airconditioning. In de uitbreiding van Ons' Lieve Heer op Solder kunnen straks ook onze bezoekers kennismaken met de verhalen over het pand en de geschiedenis van de bewoners. We hebben gekozen voor drie verhaallijnen. De levensgeschiedenis van de vroegere eigenaar van het pand, de koopman Jan Hartman (1619-1668), afkomstig uit het Duitse Coesfeld. Daarnaast speelt Pater Parmentier, de eerste priester, uit de 17de eeuw, een belangrijke rol. En dan is er natuurlijk het verhaal over hoe de schuilkerk functioneerde in de 19de eeuw. Door deze interessante context kunnen we in de toekomst nóg betere tentoonstellingen maken. Maar nog belangrijker, de beleving van het hele museum, pand én collectie, zal bij de bezoekers vast en zeker enorm toenemen.'

Afwegen

Na het formuleren van de kernwaarden is het team weer een stap verder. Maar het doel van de risico-analyse, helpt Waller iedereen nog eens herinneren, is om uiteindelijk inzicht te krijgen in de onderlinge verhoudingen van de verschillende risico's op waardeverlies, welke prioriteit je ze geeft en hoe je ze met weloverwogen beslissingen kunt reduceren.
Om die reden wordt de collectie van het museum eerst opgedeeld in achttien deelcollecties, op basis van dezelfde materiaaleigenschappen. Daarbij is een onderscheid gemaakt tussen roerende verzamelingen als schilderijen, houten sculpturen, meubelen, textiel, boeken, metalen, en werken op papier en onroerende zaken. Dat zijn de ramen, deuren, vloeren, plafonds, trappen, het orgel en de muren.
Per deel van de collectie hebben de medewerkers weer gekeken naar de grootte van de diverse risico's en het worst case-scenario. Bij elke groep objecten kan zo de maximale schade worden bepaald en daarna het grootste waardeverlies dat optreedt wanneer het onheil in al zijn hevigheid in Ons' Lieve Heer op Solder zou losbarsten. Het verlies in waarde is bij een dergelijke strop nauwelijks in euro's uit te drukken. Het is een instabiele en onhandige maat omdat geld gerelateerd is aan de waan van de dag en 'wat de gek ervoor geeft'. Daarom wordt de waarde van gebouw en collecties en het eventuele verlies daarvan in percentages uitgedrukt. Ook ten opzichte van elkaar. Maar dat gebeurt later, in andere bijeenkomsten, weken later. Rob Waller is dan inmiddels al teruggekeerd naar Canada. In tien sessies van zo'n twee en een halfuur komen vervolgens de meest uiteenlopende

Birgit Reissland (1969)

Onderzoeker, specialisme: cultureel erfgoed op papier (o.a. kunst op papier, behang, archieven, boeken), bij het Instituut Collectie Nederland, Amsterdam

‘Aanvankelijk wist ik niet zo goed wat ik me bij een integrale risico-analyse moest voorstellen, het was voor mij tenslotte ook de eerste keer. Het groepje waar ik in zat, begon met de inventarisatie van de roerende collectie. Alle hoeken en gaten van Ons’ Lieve Heer op Solder hebben we afgestruind. Ontzettend interessant en spannend, zo’n ontdekkingstocht. En wat een enorme variatie aan materiaal kwamen we tegen! Behalve schilderijen, meubilair, wijwaterbakjes, monstransen, keukentegels en altaarstukken, kwam er vanachter een deurtje soms ook opeens een collectie kazuivels te voorschijn. Zo stuitten we geregeld op verscholen erfgoed. Over al deze objecten moesten we de waarde én het waardeverlies over honderd jaar voorspellen. Niet voor morgen of overmorgen. Dat was wel even wennen voor mij als specialist. Ook dat ik me niet op één afzonderlijk object, zoiets als een boek, kon richten. Ik moest naar een complete boekenkast kijken. Verander je perspectief was telkens weer de uitdaging die Rob Waller ons voorhield. Niet inzoomen op één voorwerp maar letten op de overkoepelende groep waarbinnen “jouw lievelingsobject” slechts een van de vele is. Doordat we met een multidisciplinaire groep mensen waren, verrijkten we elkaar met onze specifieke kennis. Dat was heel leerzaam. Langzaamaan verschoof daardoor ook het individuele perspectief naar een integrale kijk op het museum. We hielden ons vanaf dat moment ook bezig met vragen als: welk verhaal vertelt de Grachtenkamer en passen de objecten die daar in staan wel bij dat verhaal? Wat me bovendien opviel was dat iedereen even belangrijk was bij dit project. Je hebt niet alleen de directeur, de restaurator en de kunsthistoricus nodig. Maar ook de pr-medewerker die bijhoudt hoe vaak er getrouwd wordt in de zolderkerk en de gebouwbeheerder die weet waar de waterleidingen lopen en hoe het zit met het brandalarm. Juist zij weten veel over de dagelijkse praktijk in het museum. Zo draagt iedereen zijn steentje bij. Alleen dan pas kom je tot een geslaagde, grote, integrale risico-analyse.’

waarden, risico’s, oplossingen en afwegingen aan de orde. Daarbij laaien de discussies tussen de divers georiënteerde en gespecialiseerde medewerkers van Ons’ Lieve Heer op Solder en het ICN soms flink op – een goede notulist is dan ook een eerste vereiste. Iedereen verdedigt met verve én humor zijn subjectieve standpunten. Maar je moet er wel samen zien uit te komen.
Want hoeveel waardeverlies staat er nou precies voor een kras op de glanzend gepolitoerde pronkdeur van de Sael? Is dat min 50 procent? Of is, zoals iemand opperde, de eerste haal de ergste. De vijfde doet er minder toe en bij de twintigste denkt iedereen: ach, ze dragen nostalgisch bij aan het gevoel van ‘oud en origineel’ dat kenmerkend is voor dit gebouw. Een huis hoort te leven, is het eindoordeel. Dus een kleine waardevermindering is acceptabel.
Stof in het museum is ook zo’n punt. Een beetje stof is prima, weten de risico-analisten uit onderzoek van de National Trust in Engeland, dat versterkt het gevoel bij de bezoekers dat ze in een zeventiende-eeuws pand rondlopen. Maar te veel stof suggereert verwaarlozing. Dus er moet toch zo nu en dan een doek of plumeau over de collectie gehaald worden. Met alle risico’s voor de collectie vandien.

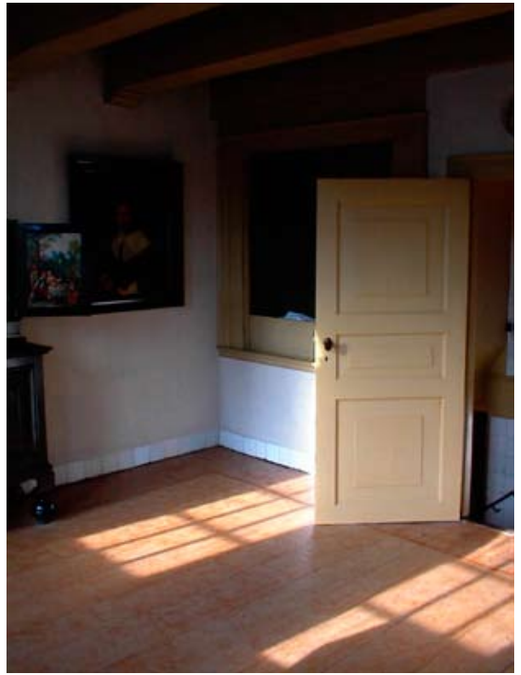

Er zijn ook onderwerpen die gevoeliger liggen. Zoals het misboek uit de achttiende eeuw dat al jaren opengeslagen op het altaar ligt. De pagina's vergelen door al het licht en het wisselende klimaat in de kerk draagt ook niet bij aan het behoud. De papierrestaurator ziet daarom het boek het liefst veilig opgeborgen in een vitrine. Toch is het blijven liggen waar het ligt – al wordt er af en toe een andere pagina aan het licht blootgesteld. De museummensen vonden dat de ensemblewaarde voorrang had. Een altaarmissaal hoort op een altaar. Dan maar een kleine beschadiging van het papier, overtuigden zij de papierrestaurator. Het heeft geen zeldzaamheidswaarde en op het altaar draagt het boek in belangrijke mate bij aan het gevoel dat je in een kerk bent.

Beleving

Die ensemble- en belevingswaarden bleken doorslaggevend. Lichte papierschade van een enkel object wordt ondergeschikt gemaakt aan het belang van het grotere geheel. Om de betekenis van het grotere geheel zo veel mogelijk tot z'n recht te laten komen.
Een ander heet hangijzer was de mahoniehouten communiebank waarop verkleuringen door waterdruppels zichtbaar waren. Dat leek verdacht veel op een waardevermindering. Maar hoe kwam die druppelschade daar? Tijdens doopplechtigheden, bleek na enig speurwerk, wanneer er met water wordt gesprenkeld. In een ander opzicht is het juist een waardevermeerdering, meende een van de analisten. Omdat je aan die druppels kunt zien dat er in de kerk nog altijd gedoopt wordt. Zo kun je je ook afvragen of de slijtage van de

Licht aan/uit

Op mooie zomerdagen verwarmt de voorgevel van Ons' Lieve Heer op Solder zich graag aan het licht van de zon – de kracht van één zo'n zonnestraal haalt met gemak die van een 75 watt gloeilamp. Maar hoewel veel ramen zijn voorzien van lexaan achterzetramen, houden zij niet al het invallende licht en uv-straling tegen – en de gordijnen in de stijlkamers doe je nu eenmaal niet de hele dag dicht. Vooral schilderijen, textiel en meubilair hebben onder al dat licht te lijden. De kleurstoffen in pigmenten en textiel zijn heel gevoelig. Ze kunnen ontkleuren en vergelen. Tot voor kort hingen enkele schilderijen nog vlak bij een raam, badend in direct daglicht. Hetzelfde gold voor twee houten beelden van Petrus en Paulus. Ze hebben inmiddels allemaal een andere plek in het museum gekregen. Maar niet alleen natuurlijk licht is gevaarlijk voor de collectie, ook spotjes en ouderwetse peertjes kunnen schade aanrichten. Verschillende voorwerpen in de vitrines stonden bloot aan een te hoge dosis kunstlicht – én warmte. Na lichtmetingen zijn verschillende (gloei)lampen vervangen door minder krachtige exemplaren. Oververhitting door professionele lampen die worden gebruikt bij filmopnamen is daarentegen te verwaarlozen. Die vinden in de schuilkerk doorgaans niet vaker dan vier keer per jaar plaats. Ook van het geflits bij bruiloften, doopfeesten en concerten valt weinig te vrezen. De camera's zijn op zulke momenten in Ons' Lieve Heer op Solder vooral gericht op bruidsparen, baby's en musici. En minder op de omgeving.

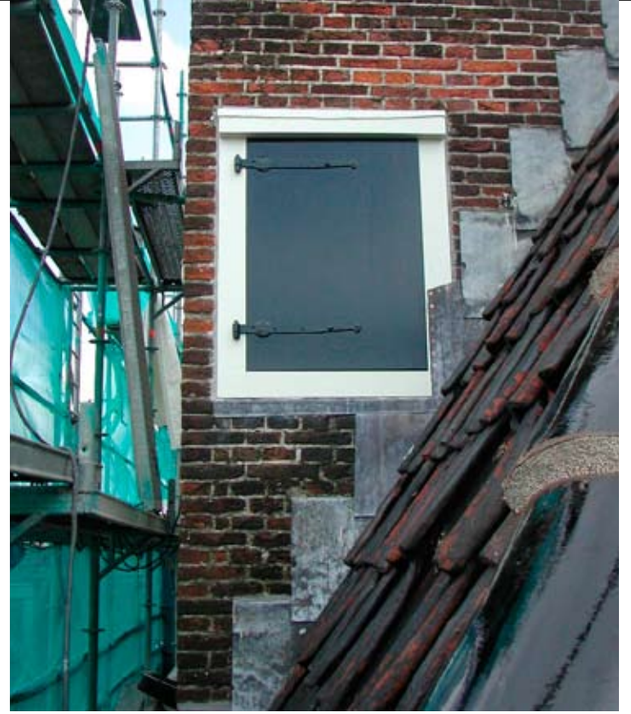

museumtrappen het ergste van het ergste is of juist een deel van de historische waarde dat mensen al driehonderdvijftig jaar door het pand lopen.
Afwegingen te over dus voor de risico-analisten. Alleen na twee en een halfuur moet je stoppen. Niemand houdt zulke intensieve debatten langer vol. Dan gaat iedereen elkaar te makkelijk gelijk geven of de meligheid slaat toe. Maar aan het einde van de rit zorgden de discussies wel voor een enorme omslag in het Amsterdamse museum. Een nieuwe bewustwording treedt op. Voorwerpen of delen van het gebouw hebben niet alleen meer een geldwaarde of een kunsthistorische betekenis. Iedereen kijkt anders naar zijn eigen werk en het werk van collega's. Goed voor de team building. Er wordt bovendien meer en meer nagedacht over hoe ernstig een bepaalde schade nou eigenlijk is, en wat sommige voorwerpen in andere opzichten voor het museum kunnen betekenen. De eigen collectie wordt, kortom, met andere ogen bekeken.

Bewustwording

Elke ingreep wordt vanaf dat moment kritisch beoordeeld. Geen schoonmaakbeurt is meer onvoorbereid, geen likje verf ad hoc en het is vanaf dat moment verboden om zomaar ergens een schroef in de muur te draaien. En als het al nodig is, dan bij voorkeur op een plek waar twee voegen bij elkaar komen.
Een andere belangrijke gewaarwording was dat het gebouw 'het belangrijkste object uit de collectie' is geworden. Voor de risico-analyse werd het meer gezien als de schil van het museum. Daarna heeft het volwaardige status in het ensemble van gebouw+collectie gekregen. Tegelijkertijd bleek dat er weinig bekend was over het gebouw zelf en dat wat erover bekend was niet goed gedocumenteerd was (dissociatierisico!). Mede daarom is er een 'conservator gebouw' aangesteld, zijn de dossiers doorgespit en is de geschiedenis van het

pand, het gebruik ervan en de restauraties in kaart gebracht.
Na afloop van de risico-analyse wordt direct het grootste gevaar aangepakt: het lekkende dak. Dat is gerestaureerd en deels vernieuwd. Het betekent meteen een daling van risico's op vele fronten.

Alleen al de kans op waterschade – voor het pand en voor de collectie – neemt met tachtig procent af. Ook zijn vanwege de brandveiligheid bouwtechnische aanpassingen gedaan. Met brandwerende deuren is een compartimentering aangebracht zodat het museum bij een brand in drie delen kan worden gescheiden, het vuur wordt ingeperkt en de schade beperkt blijft.
De scheuren in de houten Petrus en Paulus-beelden blijken bij nader inzien minder acuut. Door de aanleg van centrale verwarming in de jaren dertig zijn de continue temperatuurschommelingen gestabiliseerd en ging de luchtvochtigheid naar beneden. Die scheuren dateren van toen en zitten er dus al dik zeventig jaar. Sindsdien zijn er niet meer bijgekomen – aldus de museumnotulen en andere rapporten die erop na worden geslagen. Een plan van aanpak heeft nog even geen prioriteit. Het museum kan zijn geld maar een keer uitgeven.
Sommige ingrepen kosten weinig tot niets en worden daarom onmiddellijk ingevoerd. Personeel en stagiaires moeten een bewijs van goed gedrag overleggen. Bij rondleidingen mogen niet meer dan vijftien personen tegelijk mee. Originele oude vloerplanken worden gekoesterd en op papier staat voortaan vermeld wie welke sleutel in zijn bezit heeft.

Vocht, condens en water

Overstromingen zijn er gelukkig nooit geweest in Ons' Lieve Heer op Solder. Maar het dak lekte op sommige plekken al wel een tijdje – er stond her en der een emmer of er was een stukje lood provisorisch tegen het dak geplakt. Vooral voor de muren had het regenwater grote gevolgen kunnen hebben. Het duurt namelijk lang voordat al het vocht er weer uitgetrokken is. En muren zijn nu eenmaal essentieel voor een gebouw. Ook voor de zoldervloer en het gedecoreerde plafond van de kerk is een druppend dak niet goed. Het hout kan gaan rotten, de balkkoppen raken na een tijdje aangetast en een vochtige vloer is voor menig insect een paradijs op aarde. Toch stonden op die zolder jarenlang een deel van de archieven, enkele houten beelden en wat meubilair. Na de risico-analyse zijn ze onmiddellijk verplaatst. En het dak is inmiddels helemaal gerestaureerd. Toch blijft de kans op waterschade in een museum altijd bestaan. Je moet overal rekening mee houden. Stijgend grondwater, condens op ramen, schoonmakers die met emmers water rondlopen of vandalen die voor de grap brandblussers openzetten en soms wordt er wat water gemorst bij het vullen van de luchtbevochtigers.

Huisregels zijn intussen opgesteld om de kans op een waterballet zo klein mogelijk te houden. En die gelden niet alleen voor de mensen voor Ons' Lieve Heer op Solder. Ook voor de glazenwassers van het externe schoonmaakbedrijf. Zij zemen de ramen alleen nog aan de buitenkant. Binnen doen de medewerkers het liever zelf.

Impact bezoekers

Zo'n beetje parallel aan de eerste museale risicoanalyse ooit in Nederland begint er in Ons' Lieve Heer op Solder nóg een onderzoek. In samenwerking met het ICN en het Getty Conservation Institute uit Malibu, de Verenigde Staten. Daarin staat de impact van de bezoekers op het museumpand, op elkaar, het interieur en de collecties centraal.
Met het oog op de toegenomen bezoekersaantallen én de toekomstige toevoeging van het naastgelegen grachtenpand aan de Oudezijds Voorburgwal is dat belangrijk te weten. Hoeveel mensen kunnen er maximaal in het museum, de stijlkamers en de schuilkerk worden toegelaten zonder dat het pand en de tentoongestelde voorwerpen beschadigd raken. Welk effect hebben zij op het pand en de houten trappen. Maar ook: welke gevaren liggen er met een kleine honderdduizend bezoekers nog meer op de loer en hoe zijn die te voorkomen.
Om precies te weten hoe bezoekers door Ons' Lieve Heer op Solder wandelen, werden zij gevolgd in de verschillende ruimten. Ook in de zolderkerk. Opvallend was hoe mensen daar vaak dezelfde route kiezen: velen lopen in een achtje rond. Verder werd geklokt hoe lang iedereen er vertoeft en hoe rakelings ze soms langs schilderijen en beelden scheren. Op grond van deze bevindingen is er voor gekozen om bezoekers in de toekomst druppelsgewijs binnen te laten, niet meer dan tien tegelijk, circa negentig in totaal.
En rugzakken zijn strikt verboden.
De lens stond ook een poosje op sommige uitgesleten trappen gericht. Op de filmbeelden is te zien dat de meeste bezoekers die soepel en met lichte tred beklimmen. Die uitgeholde treden konden dus niet alleen iets van de afgelopen decennia zijn. Een eyeopener was dat menig bezoeker boven aan de trap zijn hand op precies dezelfde stevige steunbalk neerlegde. De een na de ander. Een behoorlijke plakkaat huidvet moest daar inmiddels zitten. Diezelfde dag nog is die plek met een speciaal reinigingsmiddel schoongemaakt.
Een andere vraag was of met het groeiende aantal bezoekers het binnenklimaat moest

worden aangepast – 90.000 mensen op jaarbasis zorgen voor een stijging van de temperatuur en danig veel vocht. Vooral ook omdat in de jaren vijftig de meeste spleten en kieren van het pand waren gedicht en er centrale verwarming kwam. Zou een airco wellicht uitkomst bieden? In de zeventiende eeuw konden warmte en vocht nog uit het niet-geïsoleerde gebouw 'lekken'. Een eerste goede daad zou wellicht zijn om de cv uit het museum te verwijderen. Maar dat voert wat ver. De thermostaat staat tegenwoordig een paar graden lager waardoor er minder condensvorming op de ramen optreedt. De bezoekers krijgen het waarom daarvan uitgelegd en maken er meestal geen probleem van. Mensen die het te fris vinden, houden gewoon hun jas aan.
Wat vooral bleek uit dit Amerikaans-Nederlandse onderzoek is dat mensen een museum vaak onbewust schade toe brengen. En die schade moet zoveel mogelijk binnen de perken worden gehouden. De ene keer met strenge ingrepen, de andere keer is het probleem sneller uit de wereld. Tijdelijke tentoonstellingen zullen in de toekomst alleen nog in de nieuwe uitbreiding van het museum te zien zijn. Maar ook Sinterklaas en zijn soms baldadige pieten moesten eraan geloven. Er wordt tegenwoordig zachtjes aan de deur geklopt. Zij zijn de voorzichtigheid zelve geworden.

Blij met bezoekers

In de loop der jaren weten steeds meer bezoekers Ons' Lieve Heer op Solder te vinden. Aan de ene kant is dat mooi. Zo kunnen veel mensen genieten van het monument en de collectie. Maar die groeiende stroom heeft ook nadelen. Door de smalle trappen en doorgangen ontstaan in het museum nogal eens opstoppingen. Ook zorgen mensen voor een verhoogde luchtvochtigheid, een stijging van de binnentemperatuur, slijtage aan het verfwerk of ze kunnen per ongeluk eens iets omstoten. Als het nieuwe deel van het museum in het buurpand klaar is, komen daar de garderobe en kassa, een ruimte voor wisseltentoonstellingen en de zaal voor groepsevenementen. Dat zal de druk op de schuilkerk en de stijlkamers behoorlijk verlichten. Bovendien kan de doorstroom van bezoekers en groepen zo beter gereguleerd worden. Dat is vooral in de maanden april en mei hard nodig wanneer gemiddeld driehonderd mensen per dag het museum aandoen. Dan is ook een calamiteitenplan heel belangrijk. Want als er brand uitbreekt, moet iedereen zo snel mogelijk het pand kunnen verlaten. Vanuit het oogpunt van veiligheid en om de beleving optimaal te houden is na de risico-analyse een maximum gesteld aan het aantal aanwezigen. In de schuilkerk mogen niet meer dan circa 75 mensen tegelijk rondlopen. Opvallend is trouwens dat de bezoekers in Ons' Lieve Heer op Solder veel ontzag hebben voor de kerk en de objecten uit de collectie. Ze komen zelden met opzet ergens aan. Slechts een enkeling plakt nog weleens een stukje kauwgom onder een van de kerkbanken. Meer toezicht van alerte surveillanten, camerabewaking en een verbod op rugzakken hebben geholpen om schade en waardeverlies zo veel mogelijk te beperken. Gelukkig maar, want een museum leeft omdat er bezoekers komen. Daarom bewaar je zo'n monument uiteindelijk.

Kennis

Al met al leveren de uitkomsten van de risico-analyse onder leiding van het ICN en het Visitor Impact onderzoek met het Getty Conservation Institute een enorme verrijking op van de kennis over alle mogelijke schadefactoren en de invloed van de bezoekers op Ons' Lieve Heer op Solder.
Vooral voor historische huizen en kastelen met een kunstcollectie zijn de resultaten interessant. Ook zij hebben te maken met een roerende en onroerende collectie. Maar andere musea hebben er ongetwijfeld net zo veel aan – risico-analyses zijn inmiddels in meer Nederlandse instellingen uitgevoerd. Al zullen voor die gebouwen en verzamelingen schilderijen, Egyptische mummies, boeddhabeelden, spaarpotten, keramiek, treinen, boeken, archiefstukken of wat dan ook weer heel andere gevaren en risico's een rol spelen.
Het risico-analyse-team zou in elk museum zo breed mogelijk van samenstelling moeten zijn. Dat is goed voor de discussie, bundelt alle kennis en ervaring binnen de organisatie en zorgt voor

draagvlak en de gezamenlijke omslag in denken en doen. Het liefst ook met een aantal buitenstaanders. De ervaring leert dat vooral zij ontnuchterende vragen kunnen stellen, want zij kennen bijvoorbeeld de onderlinge verhoudingen binnen de organisatie niet of nauwelijks. En mensen die al tien jaar met elkaar samenwerken, ontwikkelen onwillekeurig bepaalde 'waarheden' waar iedereen het al jaren over eens is. Een nieuweling kan daar makkelijker tegenin gaan. Heel verfrissend.
Bovendien kijkt iedere museummedewerker, of het nou een tentoonstellingsmaker of metaalexpert is, aanvankelijk vanuit zijn eigen expertise naar de risico-analyse. Maar na afloop, zo is de ervaring, kijken de meesten met een andere blik naar het museum. De meesten kijken niet meer alleen naar één onderdeel of detail, maar naar het grote geheel, naar de hoofdwaarden die eerder groepsgewijs zijn vastgesteld. Door die waarden én het risico op waardeverlies als uitgangspunt te nemen, kunnen de beste beslissingen genomen worden in het voordeel van het gebouw, de interieurs en de collectie.

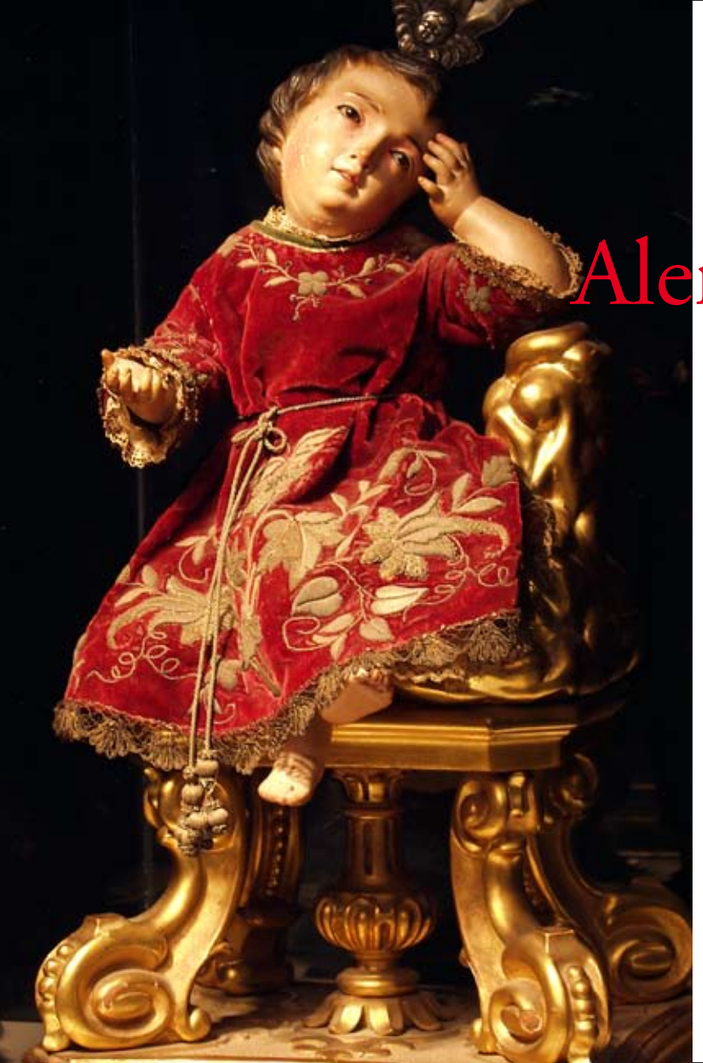

Agnes Brokerhof (1962)

Senior onderzoeker bij het Instituut Collectie Nederland (ICN), Amsterdam. Zij is gespecialiseerd in preventieve conservering en risicomanagement.

'De eerste integrale risico-analyse met Ons' Lieve Heer op Solder is heel belangrijk geweest voor het ICN. De methodiek, waarvoor Rob Waller de basis legde, hebben we samen stapsgewijs verder ontwikkeld. Voor honderden risico's moesten we ons steeds weer afvragen: wat is de oorzaak en wat zal het effect zijn op het object of gebouw, welke weg legt het risico af en wat kan eraan gedaan worden om het uit te schakelen. Mijn collega Bart Ankersmit en ik putten bij het geven van workshops en lezingen nog altijd uit onze ervaringen met Ons' Lieve Heer op Solder. Elke keer als we iets nieuws bedenken voor de risico-analyse, benaderen we ze weer. Hoe doen ze zus of zo in hun museum? Of mogen we weer iets met ze uitproberen? Zij zijn het meest illustratieve voorbeeld in Nederland tot nog toe. Ze passen de benadering nog altijd consequent toe bij alles wat ze doen. Het blijft daarom interessant om nieuwe instrumenten en ideeën in dat museum te toetsen. We groeien op dit gebied echt samen op. Binnenkort gaan we met enkele Haagse musea een oefening incident-analyse doen, aan de hand van onze nieuw ontwikkelde Risk Identification Tools. Ook die hebben hun doop gehad bij Ons' Lieve Heer op Solder. Bij het ICN werken we nu aan de ontwikkeling van een gebruikersvriendelijke methode van de risico-analyse. Uiteindelijk moet er in 2012 een handboek op tafel liggen: een handleiding risico-analyse, compleet met checklists, hapklare kennis, voorbeeld risico-scenario's en Risk Identification Tools. Met dat boek in de hand zou elk museum aan de slag moeten kunnen met een risico-analyse. Full scale of toegespitst op het nemen van een bepaalde beslissing vanuit een integraal perspectief en afhankelijk van de eigen situatie. Dat laatste zal het meest voorkomen, want bij een hele risico-analyse komt veel kijken. Lang niet ieder museum heeft de moed daaraan te beginnen. Bij Ons' Lieve Heer op Solder kwamen de gelegenheid, noodzaak en het enthousiasme precies op het goede moment bij elkaar.'

Alert blijven

Een risico-analyse is ook zeker iets dat één keer in de vier, vijf jaar opnieuw moet gebeuren. Want de wereld verandert snel. Net als technologische ontwikkelingen op het gebied van conservering, modegrillen in tentoonstellingbeleid en de museale verwachtingen van de bezoekers. Ook de medewerkers van Ons' Lieve Heer op Solder en het ICN zelf zullen vast nog eens van baan veranderen. Alle maatregelen die in het museum zijn doorgevoerd, moeten daarom uitgebreid gedocumenteerd worden. Evenals de werkwijze en resultaten van de risico-analyse en het bezoekersonderzoek. Die kennis mag niet wegvloeien.
Maar denk vooral niet dat na dergelijke uitgebreide analyses álle risico's en bedreigingen tot het verleden behoren, waarschuwen de medewerkers van Ons' Lieve Heer op Solder en het ICN.

Gevaren, groot of klein, komen overal vandaan. Ook als je ze niet verwacht. Zo dachten ze alles onder controle te hebben bij de vernieuwing van het dak. Alles en iedereen kreeg instructies, vooral de vakmensen die het werk gingen uitvoeren. De dagen ervoor was boven het dak een nieuw dak van plastic gespannen. Geen spatje regen kon de openliggende dakconstructie, de binnenmuren of het altaar in de zolderkerk nog bereiken.
Alleen op het moment suprême dat de operatie moest plaatsvinden, was het provisorische dak op allerlei plaatsen gescheurd – en de volgende dag opnieuw. Wat bleek? Het glimmende plastic was kapot gepikt. Door meeuwen! Die hadden zeker gedacht een duik in het IJ te nemen.

En hoe is het nou met die zeventiende-eeuwse trap afgelopen? Die is nog altijd afgesloten. Je kunt er niet op lopen maar je kunt hem wel zien. Op die manier straalt hij een eeuwenlang gebruik door honderdduizenden kerkgangers, bewoners en bezoekers uit én levert hij een grote bijdrage aan de belevingswaarde van het museum. Andere trappen zullen hersteld en bedekt worden, en een enkele, sterke 17de-eeuwse trap zal ook in de toekomst belopen mogen worden, mits de schoenen schoon en de hakken niet te puntig zijn. Voor de bezoeker is het een waardevolle ervaring en vanuit het museum een afgewogen beslissing. Voorlopig is er weer een verantwoorde balans tussen presentatie en behoud.

Cijfers en jaartallen

020-6246604 is het telefoonnummer van Ons' Lieve Heer op Solder.

Op Oudezijds Voorburgwal nummer 40 is Museum Ons' Lieve Heer op Solder gevestigd.

In 1345, in de nacht van 15 op 16 maart, vindt het Mirakel van Amsterdam plaats.

Op 18 april 1581 wordt in Amsterdam de viering van de katholieke eredienst officieel verboden – maar nog wel oogluikend toegestaan.

In 1661 koopt de rijke katholieke zakenman Jan Hartman (1619-1668) de drie achter elkaar liggende panden waarin Museum Ons' Lieve Heer op Solder huist.

In ruim twee jaar tijd, van 1661 tot en met 1663, wordt de kerk op de zolderverdieping gebouwd.

Van 1663 tot 1887 is de katholieke schuilkerk in gebruik.

In ca. 1715 wordt het barokke altaar toegevoegd, het visuele middelpunt van de kerk.

In 1739 koopt pastoor Ludovicus Reiniers het pand. Hij gaat in het voorhuis wonen en laat om de kerk beter toegankelijk te maken een nieuw trappenhuis in het achterhuis bouwen.

Hendrik Meyer bouwt in 1794 het kerkorgel dat ook nu nog regelmatig bespeeld wordt.

De opvolger van de zolderkerk, de prominente Sint-Nicolaaskerk aan de Prins Hendrikkade 73, wordt in 1887 gewijd.

Een groep amateurhistorici, verenigd in de 'Amstelkring', behoedt in 1887 het pand aan de Oudezijds Voorburgwal voor sloop en stelt er zijn verzameling katholiek Amsterdams erfgoed tentoon.

1888 is het jaar dat het monument met de schuilkerk opengaat als museum.

Tussen 1954 en 1961 zijn er verschillende restauratiewerkzaamheden uitgevoerd.

In 2003 beginnen het museum en het Instituut Collectie Nederland met de eerste fase van de risico-analyse.

In 2005 zijn de eerste en tweede ronde van de risico-analyse met het ICN afgerond, kleinere deelprojecten lopen nog door.

De studie naar Visitor Impact met het Getty Institute wordt in 2007 voltooid en wereldwijd op de Getty-website gepubliceerd.

In 2009 begint de grote restauratie en herinrichting van Ons' Lieve Heer op Solder.

In 2010 beginnen de werkzaamheden aan het buurpland (Oudezijds Voorburgwal 38) dat aan Museum Ons' Lieve Heer op Solder wordt toegevoegd. Daar komen o.a. de entree, museumwinkel en wisselende exposities.

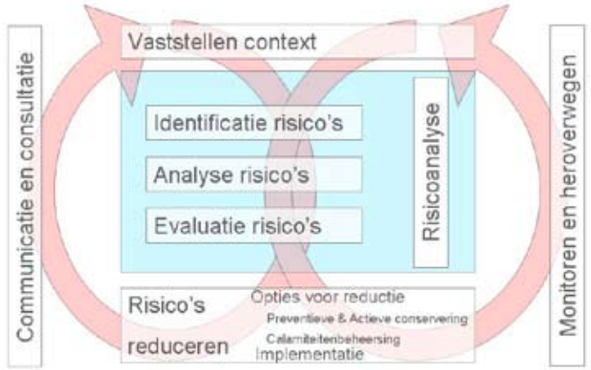
De restauratie, herinrichting, uitbreiding en de nieuwe programmering van Museum Ons' Lieve Heer op Solder kosten bij elkaar zo'n 10 miljoen euro.

2011: Viering van de 350ste verjaardag van de aankoop van Oudezijds Voorburgwal 40 door Jan Hartman.

2013: Feestelijke viering van 350 jaar zolderkerk, in het gestaureerde en uitgebreide Museum Ons' Lieve Heer op Solder.

Collectie Risico Management

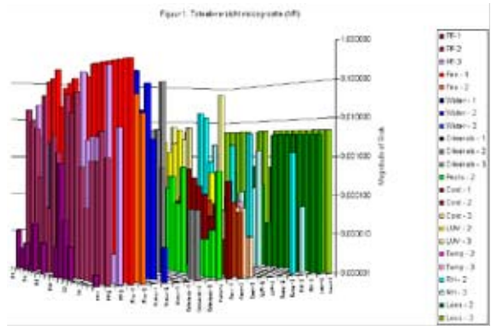
Vaststellen context
In deze fase moeten de randvoorwaarden worden vastgelegd.
Op welk deel van de collectie heeft de risicoanalyse betrekking? Tijdens de analyse in Ons' Lieve Heer op Solder werden onder meer de volgende keuzes gemaakt: de bruiklenen werden buiten beschouwing gelaten, en de voorwerpen in depot werden gedeeltelijk bij de analyse betrokken. De objecten in de depots ín het museum deden mee, maar die in buitendepots niet. Andere keuzes waren dat documentatie en archief als collectie werden geoormerkt en dat dak, fundament en buitengevels buiten beschouwing werden gelaten.
Welke waarden liggen besloten in de collectie? Tijdens de brainstorm met team en experts bleek er een groot aantal mogelijke waarden aan de museale collectie toe te schrijven te zijn, waaronder educatieve waarden, ensemblewaarden, nostalgische waarde, spirituele waarden etc.
Hoever willen we in de toekomst kijken? Voor de analyse in Ons' Lieve Heer op Solder is gekozen voor 100 jaar.

Identificatie risico's
In deze fase worden, tijdens een brainstorm, zo veel mogelijk verschillende risico's bedacht. In gesprekken met het team werden voor de tien schadefactoren verschillende scenario's bedacht die tot schade aan de collectie konden leiden. De scenario's liepen uiteen van schade aan het gebouw door werkzaamheden elders aan de gracht, of schade door mogelijke brandstichting in het vuilnis op straat, tot corrosie van objecten als gevolg van organische zuren in de vitrine.

Analyse risico's
Nadat zo veel mogelijk risico's zijn bedacht moeten deze worden voorzien van een score. Met getallen wordt uitdrukking gegeven aan de waarschijnlijkheid dat het proces optreedt en aan de verandering aan de collectie die daar het gevolg van is. Via een rekenformule kan het risico worden berekend. Er wordt gewerkt met getallen tussen de nul en de één, hierdoor ontstaan risicogroottes die vaak enkele nullen achter de komma hebben. Zo kon bijvoorbeeld het risico op slijtage van de trappen worden berekend op 0,15 terwijl de kans op waterschade aan de trappen door een lekkend dak, berekend was op 0,0026.

Evaluatie risico's
Omdat alle mogelijk relevante risico's in getallen worden uitgedrukt kunnen deze met elkaar worden vergeleken. Hogere getallen duiden op grotere risico's. Er zijn zo'n 550 risico's doorgerekend.

Deze zijn voor Ons' Lieve Heer op Solder gevisualiseerd in een staafdiagram.

Reduceren risico's
Nadat inzichtelijk gemaakt is welke risico's groot zijn en welke geaccepteerd kunnen worden, kunnen maatregelen getroffen worden om te voorkomen dat ongewenste risico's optreden. De eerste stappen in Ons' Lieve Heer op Solder betroffen reductie van de risico's op brand en waterschade. In overleg met de brandweer werd het museum gecompartimenteerd, en het dak werd gerenoveerd.

Nawoord

Waartoe zo'n risico-analyse kan leiden is inmiddels volop zichtbaar in Museum Ons' Lieve Heer op Solder. Samen met architecten, restauratoren, onderzoekers en ontwerpers zette het museum een groot restauratieplan in de steigers. Het monument wordt van top tot teen gerestaureerd en heringericht. Bovendien worden verschillende museale functies ondergebracht in het buurpand, dat zal gaan dienen als praktische en inhoudelijke voorbereiding op een bezoek aan het monument. In de nieuwe situatie worden de waarden versterkt en de risico's op waardeverlies teruggebracht. Behoud en presentatie zijn in de nabije toekomst weer verantwoord in balans. Maar opletten blijft het. Daar is iedereen zich van bewust.

1 directeur
2 altaren
3 bedsteden
4 trompetspelende engeltjes
5 kroonluchters
6 crucifixen
10 geschilderde portretten
11 kerkbanken
13 houtwormkevers (in 2003)
14 olielampen
15 brandblusapparaten
16 muizenvallen
22 vertrekken
42 rookmelders
46 deuren
77 ramen
128 houten beelden
137 schilderijen
154 traptreden
173 marmeren vloertegels
229 dozen met archieven en documentatie
355 textiele voorwerpen (van gordijnen tot kostuums)
888,5 m^2 vloeroppervlak
1021 prenten, tekeningen, pastels en foto's
2139 boeken, tijdschriften en manuscripten
90.000 bezoekers per jaar

Dank

Met dank aan vele collega's en studenten van:
Instituut Collectie Nederland, Technische Universiteit Eindhoven, Canadian Museum of Nature Ottawa, Reinwardt Academie Amsterdam, Universiteit van Amsterdam, Getty Conservation Institute Los Angeles, Helicon Conservation Support, Bureau Monumentenzorg Amsterdam, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Museum Ons' Lieve Heer op Solder

In het bijzonder: Bart Ankersmit (ICN), Vincent Beltran (GCI), Frank Bergevoet (ICN), Foekje Boersma (GCI), Agnes Brokerhof (ICN), Jaap van der Burg (HCS), Annette Cozijn (RAA), Kathy Dardes (GCI), Frederik Franken (restauratie-architect), Michelle Hogenbirk (RAA), Ton Jutte (ICN), Arjen Kok (ICN), Eloij Koldeweij (RCE), Yvonne van Langen (TUE), Hester Lensing (ICN), Frank Ligterink (ICN), Henriëtte van der Linden (ICN), Tessa Luger (ICN), Shin Maekawa (GCI), Rutger Morelissen (ICN), Garnet Muething (CMN), Tine Muller (RAA), Edgar Neuhaus (TUE), Daniel Querido (architect), Birgit Reissland (ICN), Seok-Jo Rhee (GCI), Martijn de Ruijter (RAA), Paul Ryan (GCI), Henk Schellen (TUE), Alberto de Tagle (ICN), Marjolein Versluijs (RAA), Antoinette Visser (ICN), Rob Waller (CMN), Erin Zolkosky (GCI), Nico van der Woude (UvA)

Museum Ons' Lieve Heer op Solder
Oudezijds Voorburgwal 40, 1012 GE Amsterdam
T 020 624 66 04, F 020 638 18 22
E info@opsolder.nl, I www.opsolder.nl

Getty Conservation Institute,
Preventive Conservation Case Study
http://www.getty.edu/conservation/education/case/olita/index.html

Instituut Collectie Nederland
www.icn.nl

Colofon
Tekst Anne Versloot
Eindredactie Museum Ons' Lieve Heer op Solder
Ontwerp Studio Berry Slok, Amsterdam
Druk Drukkerij Tesink
Fotografie/illustraties Gert-Jan van Rooij (p. 1, 2, 4, 15, 19, 21, 22, 23, 26, 27, 41); ICN (p. 4, 8, 9, 10, 11, 12, 20, 31, 39, 44); Peter Mookhoek (p. 6, 14, 37); Derk-Jan Gerritsen (9); Peter Boer (p. 14, 46); Eyes 2: Peter Budwilowitz/Annette Kamerich (p. 16, 17, 40); Ruth Jongsma (p. 38); Rob Waller (p. 45); Paul Ryan (p. 47); Claus en Kaan architecten (p. 46); overige foto's Museum Ons' Lieve Heer op Solder

Oplage: 1000
april 2010

Het onderzoek werd ondersteund door:

Dioraphte

Katholieke Stichting ter bevordering van Welzijnswerk

skanfonds

Deze publicatie kwam tot stand met steun van Stichting Dioraphte